

Date: 25th October-2025

**AKSIYADORLIK JAMIYATLARI TOMONIDAN QIMMATLI QOG`OZLAR
EMISSIYASI VA ULARNING JOYLASHTIRILISHI**

Raxmatullayev Avazbek

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti (TDIU) 4-kurs

Ilmiy rahbar: **Ibragimov G'anijon G'ayratovich**

Qo'shma ta'lim dasturlarini muvofiqlashtirish markazi boshlig'i -Innovatsion
Menejment kafedrası dotsenti Phd, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
g.ibragimov@tsue.uz

Annotatsiya: Ushbu tezida aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlar emissiyasi va ularning korxonalar uchun qay darajada muhimligi va O'zbekistondagi holati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Aksiyadorlik jamiyatlari, Qimmatli qog'ozlar emissiyasi, Investorlar, Aksiyadorlar, Aksiya, Obligatsiya.

Qimmatli qog'ozlar emissiyasi — bu aksiyadorlik jamiyati tomonidan o'z kapitalini oshirish maqsadida yangi qimmatli qog'ozlarni chiqarish jarayonidir. Bu jarayonning nazariy asoslari bir nechta muhim iqtisodiy va moliyaviy prinsiplar va tushunchalarga tayanadi. Aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlarning emissiyasi — nafaqat jamiyatning moliyaviy rivojlanishini ta'minlash, balki bozorning barqarorligini ta'minlash, investorlar uchun imkoniyatlar yaratish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish kabi muhim funksiyalarni bajaradi. Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini qimmatli qog'ozlar muomalasisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Chunki aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati asosini qimmatli qog'ozlar, birinchi navbatda aksiyalar tashkil qiladi. Qarz kapitali jalb qilish maqsadida korporativ obligatsiyalar muomalasi tashkil etiladi. Bunda aksiyalar va obligatsiyalarning bir necha xil turlari qo'llanilishini ham qayd etib o'tish lozim. Shuningdek aksiyalar va korporativ obligatsiyalar bo'yicha hosilaviy qimmatli qog'ozlar muomalasi ham amal qiladi. Rivojlangan mamlakatlar amaliyotida aksiyadorlik kompaniyalari o'z faoliyatlarini moliyaviy ta'minlash uchun qimmatli qog'ozlardan keng foydalanadilar. Aksiyadorlik jamiyatlarida ustav kapitali bevosita oddiy va imtiyozli aksiyalar hisobiga shakllantiriladi. Aksiyadorlik jamiyati o'zi chiqarayotgan aksiyalami ommaviy tarzda ochiq obuna o'tkazish orqali yoki ustavda belgilab qo'yish orqali yopiq obuna o'tkazish orqali joylashtirishlari mumkin. Ayni paytda amaldagi qonunchilikda aksiyadorlik jamiyatlarining ochiq va yopiq turlari mavjud bo'lmasada aksiyalami ochiq yoki yopiq joylashtirish iqtisodiy mohiyatiga ko'ra ochiq hamda yopiq aksiyadorlik jamiyatlari shakllanishiga olib kelmoqda. Aksiyadorlik jamiyatining ustav kapitali aksiyadorlar olgan jamiyat aksiyalarining nominal qiymatidan tashkil topadi va O'zbekiston Respublikasining milliy valyutasida ifodalanadi. Chiqariladigan barcha aksiyalarning nominal qiymati bir xil bo'lishi kerak. Aksiyadorlik jamiyati ustav kapitalini ko'paytirish joylashtirilgan qo'shimcha aksiyalarning nominal qiymati miqdorida ro'yxatdan o'tkaziladi. Bunda jamiyat ustavida ko'rsatilgan, elon qilingan muayyan turdagi

Date: 25th October-2025

aksiyalarning soni ushbu turdagi joylashtirilgan qo'shimcha aksiyalarning soniga kamaytirilishi kerak. O'zbekiston Respublikasi "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi Qonuniga asosan, emissiyaviy qimmatli qog'ozlarning dastlabki chiqarilishini davlat ro'yxatidan o'tkazishda emitent mazkur chiqarilishdagi emissiyaviy qimmatli qog'ozlar nominal qiymatining 0,01 foizi miqdorida respublika byudjetiga yig'im tolaydi. Ilgari ro'yxatdan o'tkazilgan chiqarilishdagi emissiyaviy qimmatli qog'ozlarning nominal qiymati oshirilgan taqdirda, emitent mazkur chiqarilishdagi emissiyaviy qimmatli qog'ozlar nominal qiymati oshgan summasining 0,01 foizi miqdorida respublika byudjetiga yig'im tolaydi. Aksiyalarning dastlabki chiqarilishini joylashtirish muddati aksiyadorlik jamiyati davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran bir yildan oshmasligi lozim. Qo'shimcha aksiyalarni va boshqa emissiyaviy qimmatli qog'ozlarni joylashtirish muddati ularning chiqarilishi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran bir yildan oshmasligi kerak. Aksiyadorlik jamiyatining joylashtirilmagan aksiyalari va boshqa qimmatli qog'ozlari ko'rsatilgan muddat o'tganidan keyin qonun belgilangan tartibda bekor qilinadi. Qimmatli qog'ozlar emissiyasining asosiy maqsadi kompaniyaga yangi kapital jalb qilishdir. Aksiyalar yoki obligatsiyalar chiqarish orqali kompaniya o'z faoliyatini kengaytirish yoki yangi loyihalarni amalga oshirish uchun moliyaviy resurslar yaratadi. Bu jarayon kompaniyaga yangi sarmoyalar kiritish imkoniyatini yaratadi va shu bilan birga uning bozor qiymatini oshiradi. Masalan, 2021 yilda **Tesla** kompaniyasi o'z aksiyalarini chiqarish orqali \$5 milliarddan ortiq kapital jalb etdi. Bu mablag'lar kompaniyaning yangi avtomobil modellarini ishlab chiqish va global bozorga chiqish uchun sarflandi. Emissiyaning asosiy turlari **ommaviy taklif (IPO)** va **maxsus taklif (private placement)** hisoblanadi. IPO orqali kompaniya o'z aksiyalarini birinchi marta jamoatchilikka chiqaradi, bu esa kompaniyaga yangi sarmoyalar jalb qilish imkoniyatini beradi. Maxsus taklif esa aksiyalarni faqat cheklangan sonli investorlar (masalan, institutsional investorlar) o'rtasida joylashtirishni nazarda tutadi. Misol uchun, 2019 yilda **Uber** kompaniyasi IPO orqali \$8,1 milliardni jalb etdi. Bu IPO kompaniyaning tarixidagi eng yirik IPO'lardan biri bo'lib, kompaniyaning ommaviy bozorda xususiyashtirilgan aksiyalarini sotish orqali amalga oshirildi. O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishida aksiyadorlik jamiyatlari va ularning moliyaviy faoliyatlari muhim o'rin tutadi. Xususan, aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlar emissiyasi va ularning joylashtirilishi, kompaniyalar uchun kapital jalb qilishning samarali usulidir. Shuningdek, bu jarayonlar moliyaviy bozorlar va iqtisodiy tizimning barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining modernizatsiyasi va rivojlanishiga xizmat qiluvchi ushbu mexanizmning samaradorligini oshirish uchun huquqiy va me'yoriy bazani mustahkamlash zarur. O'zbekiston Respublikasida aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlar emissiyasi va ularning joylashtirilishi bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlar mavjud. O'zbekiston Respublikasining "**Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida**"gi qonuni (2008-yil 15-mart) va "**Aksiyadorlik jamiyatlari to'g'risida**"gi qonuni (2007-yil 25-iyun) aksiyadorlik jamiyatlariga qimmatli qog'ozlar chiqarish va joylashtirishni amalga oshirishda huquqiy asos yaratadi. "**Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida**"gi qonun aksiyadorlik jamiyatlariga qimmatli qog'ozlarni chiqarish va joylashtirishning huquqiy

Date: 25th October-2025

tartibini belgilaydi. Ushbu qonun qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish, shaffoflikni ta'minlash, investorlarning huquqlarini himoya qilishni maqsad qiladi. **"Aksiyadorlik jamiyatlari to'g'risida"gi qonun** esa aksiyadorlik jamiyatlarining tashkil etilishi, faoliyat yuritish tartibi, aksiyalarni chiqarish va ularning joylashtirilishi bo'yicha asosiy qoidalarni belgilaydi. Bundan tashqari, **O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish markazi** kabi organlar tomonidan chiqarilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlar emissiyasini amalga oshirish tartibini belgilaydi. O'zbekistonning qimmatli qog'ozlar bozorida aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlar emissiyasi sohasida bir qator yutuqlarga erishilgan. Ammo, hali ham bu sohada bir qator muammolar mavjud, masalan: **Aksiyalarni joylashtirishda transparensiyaning pastligi:** Aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqarilayotgan aksiyalarni joylashtirishda ayrim hollarda moliyaviy shaffoflik va investorlar uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar yetarlicha taqdim etilmaydi. **Aksiyadorlik jamiyatlarining cheklangan ishtiroki:** O'zbekistonning aksiyadorlik jamiyatlari soni nisbatan kichik, shu sababli, aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqarilayotgan aksiyalarning umumiy hajmi ham pastdir. **Qimmatli qog'ozlar bozorining regulatorlik tizimining noaniqligi:** Bozorni tartibga soluvchi huquqiy-me'yoriy hujjatlar mavjud bo'lsa-da, ba'zi hollarda ularning amaliyotga joriy etilishi va bozorni real vaqt rejimida monitoring qilishda muammolar yuzaga keladi. **Qimmatli Qog'ozlar Emissiyasini Yaxshilash Mexanizmlari:** O'zbekiston Respublikasida aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlar emissiyasini yanada samarali va shaffof qilish uchun bir qator huquqiy va iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish zarur. Qonunlarni yangilash va modernizatsiya qilish: O'zbekiston Respublikasida aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlar emissiyasini amalga oshirishda qo'llanilayotgan huquqiy-me'yoriy hujjatlar, ayniqsa, "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi qonuni va "Aksiyadorlik jamiyatlari to'g'risida"gi qonunni modernizatsiya qilish zarur. Ular qimmatli qog'ozlar bozorida mavjud muammolarni inobatga olib yangilanishi kerak. **Regulyatorlik tizimini kuchaytirish:** Bozorni tartibga solish va investorlarga ishonch yaratish uchun, qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga soluvchi organlarning faoliyatini kuchaytirish lozim. O'zbekiston Respublikasida Qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish markazi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki kabi muassasalar o'z faoliyatini kengaytirib, aksiyadorlik jamiyatlarining faoliyatini yanada yaqindan nazorat qilishi zarur. Investitsion shaffoflikni oshirish: Aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqariladigan aksiyalar va obligatsiyalarni joylashtirishda investorlar uchun barcha zarur bo'lgan ma'lumotlarni oshkora va aniq tarzda taqdim etish lozim. Bu, ayniqsa, yirik aksiyadorlik jamiyatlarining shaffofligi va ishonchligini oshiradi. Xalqaro tajribani o'rganish va joriy etish: Xalqaro moliya bozorlaridagi ilg'or tajriba va eng yaxshi amaliyotlarni o'rganish va ularni O'zbekiston Respublikasida joriy etish muhimdir. Xususan, AQSh, Yevropa va Osiyo davlatlarining aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlar emissiyasini amalga oshirishdagi uslublari va me'yoriy-huquqiy tizimlarini tadbiq etish O'zbekistonning qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirishda samarali bo'lishi mumkin. **O'zbekistonning Qimmatli Qog'ozlar Bozorini Rivojlantirishning Kutilayotgan Natijalari:** Qimmatli

Date: 25th October-2025

qog'ozlar emissiyasini va joylashtirilishini yaxshilash orqali O'zbekistonning iqtisodiy o'sishi va moliyaviy barqarorligini ta'minlash mumkin. Aksiyadorlik jamiyatlarining faoliyati, qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi va iqtisodiyotning turli sohalariga sarmoyalarni jalb qilishga yordam beradi. **Kapitalni jalb qilishni oshirish:** Qimmatli qog'ozlar emissiyasining samarali mexanizmlarini joriy etish kompaniyalar uchun zarur kapitalni jalb qilish imkoniyatini oshiradi. Bu esa, yangi loyihalar va ishlab chiqarish imkoniyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. **Bozorning likvidligini oshirish:** Qimmatli qog'ozlar bozorining shaffofligini oshirish, investorlar va aksiyadorlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash orqali bozorning likvidligini oshiradi.

Xulosa

Aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qimmatli qog'ozlar emissiyasi va ularning joylashtirilishi - bu zamonaviy moliya tizimining ajralmas qismidir. Ushbu jarayon kompaniyalarga kapitalni jalb qilish, iqtisodiyotni rivojlantirish va investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish imkonini beradi. Shuningdek, bu jarayon aksiyadorlik jamiyatlari uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, innovatsion loyihalarni amalga oshirish va bozorning shaffofligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/07/27/NamDU-ARM-11785-Zamonaviy_Korporativ_boshqaruv.pdf
2. O'zbekiston Respublikasi Qimmatli Qog'ozlar Bozori To'g'risida Qonun (2008-yil 15-mart).
3. O'zbekiston Respublikasi Aksiyadorlik Jamiyatlari To'g'risida Qonun (2007-yil 25-iyun).
4. **Armenian, T. A., & Vartanov, A. V.** (2014). *Stock Market and Corporate Governance in Emerging Economies*.
5. **Shamsutdinov, S. Sh.** (2015). *Qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari* (O'zbekiston misolida).
6. **Miller, M. H., & Modigliani, F.** (1961). *Dividend Policy, Growth, and the Valuation of Shares*.

